

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2517>

Number: 29 , p. 101-124, Autumn III 2014

İNANÇLARIN BAZI ORTAK YÖNLERİ VE TARİHTE DİNİ İNANMA SÜRECİ ÜZERİNE BİR DENEME *AN ESSAY ON SOME COMMON ASPECTS OF BELIEFS AND THE PROCESS OF RELIGIOUS BELIEF IN HISTORY*

Yrd. Doç. Dr. Fazıl KARAHAN

Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Özet

İnsanlığın inançlarını ve bu inançların ortak yönlerini tespit etme noktasında, onları âlem kendi kendine varolmuştur ve onu yöneten bir ilâh yoktur diyen Ateistler ve âlemi yaratan, yöneten üstün bir varlık vardır diyen İlâhçılar (Tanrıcular) olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İnsanın varoluşundan itibaren dinin de var olduğu, her uygarlıkla ilgili bir dini inancın izlerine rastlanıldığı görülmektedir. Bu da insanlık tarihinde ateizmin hiçbir zaman genel bir inanç olmadığı ve başlangıç kabul edilemeyeceğini gösterir.

İlâhçıların tarihi süreçte verdikleri cevaplara odaklanılarak tarihi metinlere bakıldığında (ki onlardan bazıları bu makalede verilmektedir) tarihte dinî inanma sürecine dair bir ışık tuttıkları görülür.

Buna göre: Tarihte dinî inanma süreci çok tanrılı inançtan (politeizmden) tek Tanrılı inanca doğru bir gelişme göstermez. Başlangıç dininin bir animizm olduğu da iddia edilemez. Bu iddialar tarihe ters düşer. Eski dinlerdeki ortak yönler özellikle: Tanrı, yaratılış, su, çamur, Âdem ve Havva, Şeytan, Tuğba Ağacı, Gökten gelenin kutsal sayılması, cennetin gökte aranması, yeraltının aşağılanması, cehennemin aşağıda görülmesi gibi fikirlerin öyle ya da böyle bir şekilde eski dinlerde ve mitolojilerde yer alması onların kök birliğine sahip olduğunu gösterir. Bu kök İlâhi Din'dir ve diğer dinlerin hepsi onun değiştirilmesinden kaynaklanan dinlerdir. Hem tarihsel süreç açısından, hem ontolojik açıdan, hem de epistemolojik açıdan insani varlığın inanma süreci Tek Tanrı inancıyla başlar.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Yaratılış, Gök, Kutsal, Peygamber, Âdem ve Havva, Şeytan, Tuğba Ağacı, Cennet ve Cehennem, Tek Tanrıcılık ve Çok Tanrıcılık

Abstract

On the matter of identifying human beliefs and the common aspects of these beliefs, it is possible to separate the people into two groups as atheists who claim that the universe has existed itself, therefore there is no god that is ruling over it and Deists who claim that there is a supreme being that has

created the universe and is ruling over it. It is seen that religion has been existing since the beginning of human existence and that the traces of a religious belief related to each civilization are seen. And this indicates that atheism has never been a general belief throughout human history and that it cannot be approved as a start.

When looking at the historical texts (some of which are given in this essay) by focusing on the answers given by Deists during the historical process, it can be seen that they have shone a light on the process of religious belief throughout history.

Accordingly: Religious belief process in history does not show a progress from polytheism to monotheism. It cannot be also claimed that animism is the starting religion. These claims are against history. The common characteristics of the ancient religions, particularly: God, creation, water, mud, Adam and Eve, Evil, A Tree in Paradise, considered sacred from the Sky, searching for heaven in sky, underestimating surface, seeing hell unimportant, like same ideas which are in religious and mythology show their shared common roots. This root is Divine Religion and all of other religions stem from because of changing of this religion. In terms of historical process, ontological terms, epistemological terms, the belief process of human beings begins monotheist.

Key Words: God, Creation, Sky, Sacred, Prophet, Adam and Eve, Evil, A Tree in Paradise, Heaven and Hell, Monotheism and Polytheism

İnsanın varoluşundan itibaren dinin de var olduğu bir gerçektir. Nitekim araştırmalar sonucunda her uygarlıkla ilgili bir dini inancın izlerine mutlaka rastlanılmaktadır (Erbaş v.d. 2011:V). İlk insandan günümüze kadar gelen, bir kurum olan, din insanın olduğu her yerde görülür (Küçük v.d. 2011: 21; Gündüz 2007: 17). İnsanlığın inançlarını ve bu inançların ortak yönlerini tespit etme noktasında, onları şu temel soru etrafında gruplandırmak yerinde olur: 1. Bütün bu varolanlar kendi kendilerine mi var olmuşlar veya var olmaktadırlar? 2. Yoksa varolanları var eden* üstün bir varlık var mıdır? Varlıkların kendi kendilerine var olduklarını veya var olmakta olduklarını iddia edenlere genel olarak "Ateist" ve bu düşünceye "Ateizm" denir. Birçok ateist açıklama şekline, sistemden ya da cevaptan bahsedilebilir, fakat hepsinin ortak noktası varlıkların bir yaratıcıya ihtiyaç duymadan kendi kendilerine var olduklarını iddia etmeleridir.

Varolanları var eden üstün bir kuvvetin bulunduğunu iddia edenlere genel bir adla "Tanrıci (İlâhçı)" düşünce denir. Birçok "Tanrıci" açıklama şekli vardır: Politeist, Monoteist, Panteist, Pananteist, Deist, Teist, Vahdet-i Vücutcu, Vahdet-i Şuhudcu gibi. Bunların hepsinin ortak noktaları yaratıcı olarak bir üstün varlık veya üstün varlıklar kabul etmeleridir.

Bu çalışmada özellikle, üstün bir varlık veya varlıklar vardır diyen, ikinci gruptakilerin tarihi süreçte verdikleri cevaplara odaklanılarak onlardan bazı örnekler

* "Var etme" ifadesi, yoktan yaratma, şekil verme, sudur, yansıma, gölge, tanrı-tabiat vb. şekillerde yorumlar dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

verilmektedir. Bu örnek metinler tarihte dinî inanma sürecine dair bir ışık tutmaktadır. Bilimsel addedilen bazı çalışmalarda metinler kısmen verilerek yorumların öne çıktığı, metinlerden uzaklaşıldığı, hatta metinlerle çelişen sonuçlara ulaşıldığı görülür. Hakikatin, gerçekliğin, tarihte olanın tespiti için öncelikle metinleri derlemek, bir araya getirmek gerekir. İkinci olarak metinleri anlama, daha sonra açıklama ve yorumlama çabasına gidilir. Bu Gadamer'den ziyade Fazlur Rahman'ın 1.Geçmişin nesnel olarak araştırılıp bilinmesi ve 2. verilen cevap (yorum) şeklinde gördüğü ikili hermenötik duruma uygundur (Rahman 1998:62). Hermenötikte aslında her iki safha da bir biriyle içi içedir. Çünkü derleme ve metinleri bir araya getirme de esasen bir anlama, açıklama ve yorumlama şeklidir. Hatta bazen derleme ve metinlerin sunuluşu anlamı o kadar açık ifade eder ki çok fazla yoruma da gerek kalmaz. Nitekim hermenötik ifade, yorumlama ve tercüme olmak üzere üç temel anlamı içinde barındırır (Özcan 1998: 12-13). Bu gerekçelerle, bu çalışmada tarihte dinî inanma sürecini tespit edebilmek için öncelikle metinlerin bir araya getirilip derlenmeleri, üzerlerinde fazla yorum yapmadan onların gösterdiklerini okuyucuya salt bir şekilde sunma yolu tercih edilmiştir. Böylece metinlerin, tarihte dinî inanma sürecinin nasıl gerçekleştiğini gösteren birer delil oluşturdukları açıkça görülmektedir.

Avusturalya Civarında Görülen İlkel Olarak Kabul Edilen Dinler:

İlkel olarak tanınan Borneo'da (İndonezya'da) yaşayan Nigaju-Dayak'ların dinlerinde Yaradılış Efsanesi:

"Bu olay çok eskiden her şey kendi bedenine dolanan su yılanının ağzında beklerken cereyan etmiştir. Her şeyin başlangıç noktasıydı. Batı Tarong'un şarkılarının güzelliği henüz kutlanmıyordu... O zamanlar Mücevherler Dağı'nın parlaklığıyla beraber yalnız Altın Dağın parıltısı bulutlara kadar yükseliyordu. Altın Dağı yüksekliklere kadar yükseliyordu ve tam tepesinde de bu dağın üzerinde salt egemenlik kuran Gergedan-Kuş Ranjing Mahatala Langit bulunuyordu.

Mücevherler Dağı, Şahinini, yani göklerin kralını ve sahibini sallayarak bir o yana, bir bu yana hareket ediyordu. Böyle sallanırken Altın Dağla Mücevherler dağı birbirlerine çarptılar. Önce bir defa çarptılar ve şimşekler çaktı. Bunun sonucunda gökler boyunca bulutlar ortaya çıktı. Altın Dağla Mücevherler Dağı ikinci bir defa çarpıştılar ve gene şimşekler çaktı. Şimşekler gittikçe büyüdü, gittikçe büyüdü. Öylesine büyüdüler ki sonunda bütün gökleri kapladılar. Öylesine büyüdüler ki göklerin ta kendisi haline geldiler. Altın Dağla Mücevherler dağı üçüncü bir defa çarpıştılar ve bunun üzerine arzın taş çıkıntıları, yani dağlarla kayalar meydana geldiler. Sonra Altın Dağla Mücevherler Dağı yeniden çarpıştılar ve yuvarlak altın Ay yükseldi ve aynı zamanda Güneşin değerli taşlarıyla pırıl pırıl parlayan daireyi yarattılar.

Altın Dağla Mücevherler Dağı bir defa daha çarpıştılar ve dağılan şimşekler Ranjing Mahatala'nın sahibi olduğu bir gök şahini haline geldiler, sonra da İlailai Langit balığı görünüşüne girdiler. Altın Dağla Mücevherler Dağı çarpışmağa devam ettiler. Çakan şimşekler birbirlerine değince bir hazine biçimine girdiler, bir 'Zenginlik

eşyası' oldular. Bu da Ranjing Mahatala Langit'in öz malıydı. Bunlar altından bir başlık biçimini aldılar. Gökte sallanan bu başlığın da tam tepesinde pırl pırl parlayan değerli bir taş bulunuyordu...

Ranjing Mahatala Langit sesini yükseltti ve parıldayan altın yazısı ve parıltılı fildişi görüldü. Bunun üzerine Ranjing 'Sanger'ini çağırdı (çocukları kendi aralarında evlenenlere 'sanger' adı verilir). Ranjing'in çağırdığı 'Sanger' zaman zaman dişi Cata diye adlandırılan Tambon'du. Dişi Cata doğruldu. Fildişi köprüyü geçti ve Ranjing Mahatala Langit'e yaklaştı. İki birlikte dünya nehrinin kıyılarında oturan insanların atalarını yarattılar. Aynı zamanda da Calajan'nın küçük koylarında oturan ırkın kurucularını, yani Sangiang nehrinin kıyılarına yerleşen insanların atalarını yarattılar.

Ranjing Mahatala Langit ile Tambon birbirlerine bir kelime söylediler ve bunun üzerine Mahatala Langit başını hemen tepesinde değerli taşın pırl pırl parladığı başlığın üstüne doğru kaldırdı. Altın başlık, dikilen bir hayat ağacı halini aldı. Ve bu hayat ağacı çok yüksekti. Hayat ağacı altın yapraklarla örtüldü. Körpecik tomurcuklar verdi. Hayat ağacı altın çiçeklerle kaplandı. Bu altın bolluğu sağlayan bir altındı. Hayat ağacının her tarafında beyaz fildişi gibi parlayan meyveler vardı. MaMahatala'nın kız kardeşi veya eşi Putir Selong Langit kafeste dişi bir gergedan-kuş muhafaza etmekteydi. Bir gün bu kuş kafesinden çıkarak uçtu. Uzakta hayat ağacını gördü, ağacın üzerine kondu ve çiçek koncalarıyla, meyvelerle beslenmeye başladı.

Ranjing Mahatala Langit doğruldu ve üzeri değerli taşlarla kaplı kamasını kaldırdı. Kamanın sivri ucu göklere değince Putir yakalandı ve gökleri yırtan bir erkek Tambarirang, yani gergedan-kuş halini aldı. Tambarirang... uzayda yükselen hayat ağacını gördü, sonra da dişi gergedanı fark etti. Erkek Tambarirang... uzayda yükselen hayat ağacına doğru yöneldi. Hayat ağacının yosunu ile beslendi. Ama dişi gergedan-kuşun ağız sulandırıcı çiçek koncalarını ve meyveleri yediğini görünce içinde kıskançlık kabardı. Ayaklarıyla hayat ağacına vurdu. Hayat ağacı uzayda yükseldi. Bu kadar yükseklere çıkan hayat ağacını gagasıyla parçaladı. Birden beyaz çiçek koncaları altın gemi veya deniz yılanı gemisi diye de adlandırılan sarı bangkirai ağacından yapılmış bir tekne halini aldılar.

Bunun üzerine büyük boynuzlu dişi gergedan-kuş da ağacın fildişi gibi parlayan budaklarına ayaklarıyla vurmaya başladı. Ağacın fildişi gibi parlayan budakları yayıldılar, aşırı bir şekilde gerildiler ve bir insan halini aldılar. Bu, üzerinde bir 'Sincang', yani şal bulunan bir kadın görüntüsüydü. Kadın bunun üzerine hemen sarı bangkirai ağacından yapılmış teknenin içine çömeldi." (Moran: 22-24)

Efsane iki kuşun kavgalarıyla sürüp gider ve sonunda hayat ağacının gövdesi Mücevherler Gemisi adını taşıyan karanlık bir tekne halini alır. Bu bölüm şöyle son bulur:

"Erkek gergedan-kuş dişi gergedan-kuşun boğazına bir gaga darbesi indirdi. Dişi gergedan-kuşun boğazından beyaz ve parlak bir yosun çıktı. Bu yosun biçim değiştirdi ve bir insan görüntüsüne büründü. Bu insan da karanlık teknenin içine girdi. Geri geri seyreden karanlık tekne, sarı bangkirai ağacından yapılmış tekneye yaklaştı.

Genç erkek, genç kızı gördü ve ona âşık oldu. Onu kendisine eş olarak almak istedi. Genç kız da şartlar koştu. Genç kız oturabileceği bir yer istiyordu. Mahatala, bir ada yarattı. Bu adayı Tambon sırtında taşıyordu. Genç kız ikinci bir şart daha koştu. Bir de ev istiyordu. Mahatala adanın üzerine yukarıdaki dünyadan yedi tane altın tahta düşürdü. Dişi Cata sulardan çıkararak kendini gösterdi ve tahtayı işleyerek ilk insanlar için bir ev yaptı.” (a.e.,24-25)

Bu efsane ile ilâhî dinlerde anlatılan yaratılış, özellikle Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılışları, yasak meyveyi yedikten sonra cennetten atılmaları ve dünyaya gönderilmelerinin hikâyesi arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Bu benzerlikler Kabil ve Habil'in kavgası, Âdem ve Havva'nın çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri ilk insanların çoğalışı, kıskançlık ve hırs, Tuğba ağacı vb. şeklinde arttırılabilir.

Nil nehrinin aşağı vadisinde yaşayan ilkel denilen Denka Kabilesinin din şarkılarından, dualarından biri şöyledir:

“Her şeyi yarattığı zaman Tanrı,
Güneşi de yarattı. Ve güneş doğar, ölür, gene gelir.
Ay'ı da yarattı. Ve ay doğar, ölür, gene gelir.
Yıldızları da yarattı. Ve yıldızlar doğarlar, ölürlük, gene gelirler.
İnsanı da yarattı. Ve insan doğar, ölür ve bir daha gelmez.” (a.e.,26)

Bu duanın ilâhî dinlerdeki Tanrı'nın her şeyi yarattığı ve yaratılan her şeyin geçici olduğu, sadece Tanrı'nın ezeli ve ebedi olduğu fikrine, hele Hz. İbrahim'in Tanrı'nın varlığını anlamadaki akıl yürütmesine (Kur'an 6/75-79) benzerliği şaşırtıcıdır.

Yine Dünyada ilkel denilen dinlerin hâkim olduğu bölgelerden biri kabul edilen Polinezya bölgesinin en büyük dualarından biri olan “Yaradılış ilâhisi” şöyledir:

“Taaroa idi adı. Boşlukta duruyordu. Dünya yoktu, gökler yoktu, insanlar yoktu. Taaroa bağırdı, Bir karşılık alamadı. Çünkü yalnız kendi vardı. O zaman evren biçimine girdi. Eksenler Taaroa'dır. Kayalar Taaroadır. Kumlar Taaroa'dır. Kendi adını böyle koydu o. Taaroa aydınlıktır, tohumdur, temeldir, hiç bozulmayandır, kuvvetli olandır, büyük ve kutsal evreni yaratandır. Evren de Taaroa'nın sadece kabuğudur. Evreni harekete geçiren odur. Evrenin ahengini de sağlayan odur.

Siz, eksenler! Siz, kayalar! Siz, kumlar! Bu toprağı ortaya getirecek olan sizler, gelin! Taaroa onları sıkıp sıkıp eziyor. Ama bu maddeler birleşmek istemiyorlar. O zaman ilk temeli atmak için sağ eliyle yedi gökü fırlatıyor. Işık yaratılmıştır. Artık karanlık yoktur. Her şey görünüyor. Evrenin içi parlıyor. Bu sonsuzluk manzarası karşısında Tanrı çok memnundur. Hareketsizlik durmuş, hareket başlamıştır. Eksenler yerlerine oturtulmuştur. Kayalar yerli yerindedir. Kumlar yerleşmiştir. Gökler dönüyorlar. Gökler yükseliyorlar. Deniz derinlikleri dolduruyor. Evren yaratılmıştır.” (Moran: 26-27)

Bu duaya bakıldığında ilâhî dinlerdeki, başlangıçta Tanrı vardı, bilinmek istedi ve âlemi yarattı, aydınlık, zaman ve hareket ahenk içinde ortaya çıktı, düşüncesine benzerliği gözden kaçmıyor. Bu duadaki yaratılış açıklaması ve Tanrı düşüncesi Aristoteles'in evrene ilk hareketi verip sonra ona müdahale etmeyen Tanrı

düşüncesinden (Aristoteles 1996: 1, 6, 10; Aydın 1992: 173-179), Hegel'in diyalektik bir şekilde gelişen Geist düşüncesinden (Bayraktar 1997: 38-74; Gökberk 1985: 437-443) daha az mantıklı ya da daha az felsefi ve dinî değildir.

Birçok araştırmacı, psikolog, sosyolog ve filozof bu dinlere ilkel dinler diyerek totemizm, fetişizm, dinamizm, animizm gibi bir takım sıfatlarla tanımlar (Küçük v.d. 2011: 63-67). Oysa bu dinlerin sadece bu tanımlamalarla sınırlandırılıp tanımlanmasının ne kadar yanlış olduğu aşikârdır. Bütün hak dinlerin temel ilkelerde birleştikleri (Tümer 1994:313) dinlerin hakikatine doğru derinlemesine bir incelemede de açıkça görülmektedir. Nitekim F. W. Schmidt ve arkadaşları (Viyanâ Tarihî Kütürel Ekolü) hemen bütün ilkel topluluklarda şu veya bu şekilde bir Yüce Tanrı inancının görüldüğünü, dolayısıyla, başlangıçta Tek Tanrıcılık devresinin olduğunu; fetişizm, politeizm gibi Tek Tanrıcılık inancından sapmaların sonradan ortaya çıktıklarını ortaya koyarlar (Küçük v.d. 2011: 65-66; Günay & Güngör 2009: 55).

Kızılderililerin Dinleri

Bazı çevrelerin Kızılderililerin dinlerini ilkel olarak tanımlamalarına karşı, Kızılderili Reisi Seattle'ın, zamanın Amerika Başkanına, yazdığı mektup önemli bir cevap teşkil eder:

“Kanunları olmayan insanlardık biz. Ama her şeyin yaratıcısı ve yöneticisi olan Yüce Ruh'la iyi geçiniyorduk. Siz beyazlar, bizim vahşi olduğumuzu söylediniz. Bizim dualarımızı anlamadınız. Anlamaya çalışmadınız. Biz güneşe, aya, ya da rüzgâra övgüler düzerken, siz bizim putlara taptığımızı söylediniz. Hiç anlamadan; yalnızca bizim tapınma şeklimiz sizinkinden farklı diye, bizi kayıp ruhlar diye nitelediniz.

Biz, Yüce Ruh'un eserlerini her şeyde gördük: güneşte, ayda, ağaçlarda, rüzgârlarda ve dağlarda. Bazen bunlar aracılığıyla ona yaklaşırdık. Bu çok mu kötüydü? Bence biz Yüce Varlığa, bize putperest diyen beyazların çoğundan daha güçlü bir imanla, gerçek bir inançla bağlıyız....Doğaya ve doğanın yöneticisine yakın yaşayan Kızılderililer, karanlıkta değildir.” (Özdemir 1997: 80-81)

Bir Sioux Kızılderilisi Cesur Bufalo, “Üstün Varlık” düşüncesini şöyle anlatır:

“On yaşındayken, toprağa ve ırmaklara yukarıdaki gökyüzüne ve etrafımdaki hayvanlara baktığımda, bunların bir büyük güç tarafından yaratılmış olduğunu fark etmem çok zor olmadı. Bu gücü anlamaya o kadar hevesliydim ki, ağaçlara ve çalılara sordum. Çiçekler sanki beni izliyor gibiydi, ben de onlara, ‘sizi kim yarattı? diye sormak istiyordum. Yosun tutmuş taşlara baktım; bazıları insana benziyordu ama bana cevap veremediler. Sonra, bir rüya gördüm. Rüyamda, bu küçük yuvarlak taşlardan biri bana göründü ve bana her şeyin yaratıcısının Wakan tanka (Sioux dilinde her şeyin kaynağı olan üstün varlık için kullanılan terim) olduğunu, ona saygı göstermek için onun doğadaki eserlerine saygı göstermek gerektiğini anlattı. Taş, Wakan tanka'yı aramamla, doğaüstü bir yardıma değer olduğumu gösterdiğimi söyledi bana: Eğer hasta bir insanı tedavi ediyorsam, onun yardımını isteyebileceğimi, doğanın tüm güçlerinin tedavide bana yardım edeceğini söyledi.” (a.e., 82)

Bu metin bir kozmolojik delil örneğidir. Kur'an'da Hz İbrahim'in Allah'ı buluşuna (6/75-79) benzerliği de dikkat çekicidir. Bu bağlamda Santee Dakota doktoru

ve yazarı Ohiyesa, Kızılderililer'in ibadeti ile doğadaki düzen arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu; Kızılderililerin anlamlar ve sembollerle dolu gördüğü tabiatla uyum içinde yaşamayı ve bir iç bütünlüğünü yakalamaya çalıştığını; Kızılderililere göre, bütün tabiattaki eserleriyle kendini bize tanıtmak isteyenin Yüce Ruh olduğunu anlatmaya çalışır. Bu aşkın ve doğaüstü güce inandığı için Beyazların onları putperest ve ilkel olarak görmesini kabullenemez. O'na göre, Kızılderili görünmeyen ve sonsuz olanı, her gün anar. Günlük ibadetleri günlük besininden daha önemlidir. Yedi günün bir tanesini kutsal gün olarak ayırmaya gerek duymaz, çünkü onun için bütün günler Tanrı'nın günleridir (a.e., 83-84)

Kızılderililerin yaratılış, Tanrı, insan, doğa ve bunların birbiriyle ilişkilerine, dua ve ibadete dair bu inançları ilâhî dinlerden çok uzak görünmüyor. Özellikle Tanrı ve yaratma hakkında Şayenler'den alınan öykü bu düşünceyi daha da pekiştirir:

"Başlangıçta hiçbir şey yokmuş ve Büyük Ruh Maheo boşlukta yaşıyormuş. Maheo etrafına bakmış, ama görünürde hiçbir şey yokmuş. Bir şeyler dinlemek istemiş, Ama dinleyecek hiçbir şey yokmuş. Hiçbir şeyliğin içinde yapayalnız, yalnızca bir Maheo varmış. Gücünün büyüklüğü sayesinde Maheo yalnız değilmiş. Onun varlığı bir Evren'miş. Fakat hiçbir şeyliğin sonsuz zamanı boyunca hareket ederken, Maheo gücünü kullanması gerektiğini sezmiş. Güç'ün ne yararı var, diye sormuş Maheo kendi kendine, bir dünya ile içinde yaşayan canlıları yaratmak üzere kullanılmayacak olduktan sonra?

Maheo, Güç'üyle göle benzeyen ama tuzlu olan büyük bir su yaratmış. Bugüne kadar süregelmiş bütün yaşamı bu tuzlu sudan çıkarabileceğini Maheo biliyormuş. Maheo böyle olmasını istemiş ve artık gölün kendisi yaşam olmuş. Hiçbir şeyliğin karanlığında Maheo suyun serinliğini hissedebiliyor ve tuzun keskin ve acı tadını dudaklarıyla tadabiliyormuş. 'Suda canlılar olmalı' demiş Güç'üne Maheo. Ve istediği olmuş. Önce derin sulara yüzen balıklar, sonra kumlarda ve çamurda yaşayan midye, salyangoz ve karavidelere biçim vermiş Maheo. Böylece Maheo'nun gölünün bir dibinin bulunması gerekliliği ortaya çıkmış.

Suda yaşayan bir şeyler yaratalım, diye düşüncesini Güç'üne söylemiş Maheo, Ve istediği olmuş, artık, şimdi suyun üzerinde yaşayan ve yüzen bembeyaz kazlar, yaban ördekleri, çamurcunlar, su tavukları, balıkçılar, deniz kırlangıçları ve gavialar oluvermiş sulara. Maheo şimdi onların ayak şapırtılarını ve kanat çırpışlarını işitebiliyormuş karanlıkta.

Yaratılan şeyleri görmek istiyorum, diye kararını bildirmiş Maheo. Ve gene, istediği olmuş, Işık önce doğuda beyazlanmış ve ağarmış ve sonra gökyüzünün ortasını doldurana kadar altın rengini almış ve git gide artmış, bütün ufuk boyunca genişleyerek yayılmış. Maheo ışığı izlemiş ve ışığın yardımıyla görebildiği kuşlara, balıklara, gölün dibinde yatan kabuklu hayvanlara bakmış.

Maheo tüm içtenliğiyle bütün bunlar ne güzel, diye düşünmüş. Daha sonra beyaz bir kaz, Maheo'nun bulunduğu yer sandığı, gölün üzerindeki boşluğa doğru sularını şapırdatarak gelmiş. "Ben seni göremiyorum, ama Sen'in var olduğunu

biliyorum” diye başlamış kaz. “Senin nerede olduğunu bilmiyorum, ama sen her yerde olmalısın. Dinle beni Maheo, Sen’in yarattığın ve üzerinde yaşadığımız bu su iyi. Ama kuşlar balıklara benzemiyor. Bazen yüzerken yoruluyoruz. Bazen sudan çıkmak istiyoruz” (Marrot&Rachlin 2003: 38-39) Bunun üzerine Maheo onlara uçma yeteneği verir ve uçarlar. Bu kuşlardan biri olan Gavia “Maheo’nun yakınında olduğunu bildiği için, etrafına bakarak ‘Maheo’ demiş ‘uçabilmemiz için bize gökyüzünü, ışığı; yüzebilmemiz için suyu yarattın. Başka bir şey istememiz nankörlük olur, ama gene de istiyoruz. Yüzerken ve uçarken yorulduğumuz zaman yürüyebileceğimiz ve dinlenebileceğimiz, kuru ve katı bir yer arıyoruz. Yuvalarımızı yapmamız için bir yer ver bize, lütfen, ‘Maheo!’” (a.e., 40)

Bunun üzerine Maheo, gölün dibinden toprak getirmelerini ister. Beyaz kaz, gavia, ve yaban ördeği gibi kuşlar toprak almak için dalarlar, fakat hiçbiri başaramaz. En sonunda bir küçük su tavuğu küçük bir parça çamuru gagasında getirerek Maheo’nun eline verir. İsteddiği zaman insan biçimini alabildiği için Maheo, el ayaları ile çamur toprağını yuvarlayınca çamur büyür eliyle tutamayacağı hale gelir. Etrafında su ve havadan başka bir şey bulunmadığı için hayvanlardan biri olan Kaplumbağa büyükannenin sırtına yığar. (a.e., 40-43)

“Artık su olduğu gibi, toprak da oluşmuş bulunuyormuş, ama toprak çorakmış. Maheo ‘Toprak büyükannemiz bir kadın gibi verimli ve bereketli olmalıdır. Yaşamı doğurmaya başlasın. Yardım et bana Güç’üm!’ demiş Güç’üne. Maheo Bunları söyleyince çimenler ve ağaçlar Büyükannenin saçları olarak çıkmaya başlamış. Çiçekler onun parlak süsleri olmuş, meyveler ve tohumlar yeryüzünün bütün bunlara karşılık olarak Maheo’ya verdiği armağanlar olmuş. Kuşlar yoruldukları zaman toprağın elleri üzerinde dinlenmeye gelmiş, balıklar onun eteklerine yanaşmış. Maheo, Toprak Kadın’a bakmış ve onun çok güzel olduğunu, kendisinin şimdiye kadar yarattığı şeylerin en güzeli olduğunu düşünmüş.

‘O yalnız kalmamalı’ diye de düşünmüş Maheo. ‘Ona kendimden bir şey vereyim de böylelikle onun yanından olduğumu ve kendisini sevdiğimi bilsin’ Maheo’nun eli sağ tarafına uzanmış ve bir kaburga kemiği çıkarmış. Kemiğin üzerine nefes vererek Toprak Kadın’ın bağına yavaşça yatırmış. Kemik canlanmış, kıvılcamış, dikilmiş ve yürümüş, yaratılan ilk adam olmuş. ‘Bir zamanlar benim, boşlukta yapayalnız olduğum gibi, o da, Toprak Büyükanne de yapayalnız’ demiş Maheo. ‘Yalnız olmak hiç kimse için iyi bir şey değil.’ Bu nedenle sol kaburga kemiğinden bir insan kadın yapmış ve adamın yanına yerleştirmiş. Böylece Toprak Büyükannenin üzerinde, Büyükanne’nin ve Maheo’nun çocukları olan iki kişi oluşmuş. Bunlar berabece mutlu olmuşlar ve Maheo da onları seyrederken mutluluk duymuş.

Bir yıl sonra, ilkbaharda, ilk çocuk doğmuş. Yıllar geçtikçe başka çocuklar olmuş. Kendi hayatlarını yaşamışlar ve birçok kabile kurmuşlar. Bu olaylardan sonra Maheo, toprak üzerinde gezinen insanların zaman zaman bazı gereksinimleri olduğunu anlamış. Böyle zamanlarda Maheo, Güç’ünün yardımıyla insanları beslemek ve onlara bakmak için hayvanları yaratmış. Yiyecek ve elbise yapmak için onlara

geyikler, süslerini yapmak için oklu kirpiler, açık ovalarda hızlı ceylanlar ve toprakta yuva yapan kır köpekleri vermiş...

Maheo hâlâ bizimle birlikte, Bütün canlılarını ve yaratmış olduğu bütün evreni gözetleyerek her yerde bulunmaktadır O. Maheo Tüm iyilik ve tüm yaşamdır, O Tanrı'dır, koruyucu ve öğreticidir. Hepimiz bu dünyada Maheo'nun sayesinde bulunmaktayız." (a.e., 43-45)

Bu yaratılış öyküsünde anlatılanlar ile Tevrat, İncil ve Kur'an da anlatılanlar arasındaki benzerlik gözden kaçmayacak kadar açıktır. Görüldüğü gibi, gerek Avusturalya gerek Amerika yerlilerinin dinlerinde İlâhi Din'in izlerine rastlanmaktadır. Bu metinler, Mircea Eliade ve bazı antropologların ilkeller olarak tanımlanan yerlilerin inançlarının, pozitivist teorilerin iddia ettikleri gibi iptidai olmadıklarına, aksine gelişmiş olarak tanınan dinî geleneklerde bulunan özelliklerin bu dinsel geleneklerde de bulunduğuna dair ortaya koyduklarını (Gündüz 2007: 18) çok açık bir şekilde doğrulamaktadır. Metinlerde her şeyi yaratan en üstün bir Tanrı inancı çok net olarak görülmektedir. Bu dinlerde ilâhî dinlerin izlerinin ve her şeyi yaratan üstün bir Tanrı inancının görülmesi, başlangıçta insanların çok tanrılı bir inanca sahip olmadıklarını, bir Tek Tanrı inancına sahip olduklarını ispatlar. Hatta esasta bu insanların bile tek Tanrıya inandıklarını gösterir.

İslâm Öncesi Türklerin Dini

Türklerin din tarihi içinde bilinen en eski terim "Tanrı"dır. "Tanrı" Eski Türklerde her bölgenin fonetik özelliklerine göre "Tengri" (Hunlar ve Göktürklerde), "Tangara" (Yakutlarda), "Teri" (Kazan Türklerinde), "Ter" (Soyonlarda), "Tura" veya "Tora" (Çuvaşlarda), "Tenggeri" (Moğollarda) şekillere bürünmüştür. Türkler Müslüman olduktan sonra "Tanrı" kelimesini "Allah" kelimesinin karşılığı olarak kullanmaya devam ederler. (Günay&Güngör 2009: 57-69; Gündüz 2007: 530; Küçük v.d. 2011: 112-117) Bu da bu iki kelimenin anlam bakımından uzlaştıklarının delilidir. Göktürk kitabelerinden olan Orhon Kitabeleri'nde "Öze Gök Tanrı, asra yağız yer kılındıkta, ikin ara(sı) kişiöğlü kılınmış" (Ülken 2004: 29; Gündüz 2007: 535) sözü geçmektedir ki bunu "Gök Tanrı aşkındır (öze veya üze) ve aşağıda yer yaratıldıktan sonra ikisi arasında insanoğlu yaratılmıştır şeklinde anlamak gerekir. Yine, Uygurların Kurttan Türeyiş destanında "Büyük bir hakan varmış Gök Tanrı'ya taparmış" (Ögel 1997: 32) sözlerine rastlıyoruz.

Türk kelimesini devletin resmi adı olarak kullanan ilk resmi teşekkül Gök-Türk İmparatorluğudur ve bu ad zamanla bütün Türklerin ortak adı olmuştur (Kafesoğlu 1998: 45). Gök-Türk ismini analiz edersek, Gök-Türk kelimesinin başındaki "Gök" kavramı, Tanrı'nın "Yüce" anlamında sıfatıdır (Tanyu 1980: 15; İnan 2000: 28) ve Gök Tanrı'ya işaret ettiği aşikârdır. Türk kelimesi de "türelî" (kanun ve nizam sahibi), "töre" kavramından gelir. Bu durumda Gök-Türk kelimesi Gök Töresi, Gök Nizamı, Yüce-Töre, yani Tanrı Nizamı anlamına gelir. Gök-Türk Devleti de Tanrı Nizamı'nı uygulayan devlet demektir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Türklerde Tanrı kelimesinin karşılığı olarak "Tura" veya "Tora" (Çuvaşlarda) kelimelerinin kullanılması da bu tezi

perçinler. Demek ki "Türk" ismi etnik, ırkî bir isim değildir. Göktürk Hâkanlığı'nda birçok boy ve bodun yer alır (Kafesoğlu 1998: 232). Kaşgarlı Mahmut'a göre "Türk" adını Tanrı vermiştir (1939: 351; Kafesoğlu 1998: 363-364). Töre'ye uyan herkes Türk kabul edilir. Türk töresine ihanet eden herkes, anası, babası, atası kim olursa olsun Türk değildir. Türk Milleti bir Töre milletidir. Yusuf Has Hacıp, Odgurmuş'ın (kanaatin) hükümdara öğüt verişini anlatırken "ay ilig baka kör seningde oza; beg erdi atañ ilde erk Türk tüze" (2006: 870); yani "Ey İl (devlet) başkanı, bak gör, senden önce; bey olan atan kuvvetli Türk kanununu uygulardı" diyerek bu törenin içeriğini anlatır. Ve burada der ki "köni bol könilik öze kıl törü; uzun turga beglik adakın örü" (a.e., 872); yani doğru ol, doğruluk üzere kıl töreyi; uzun süre beylik ancak böyle örülür. Nitekim Türklerde Hakanlar da Kâdiri Mutlak Tanrının iradesiyle belirlenirler ve böylece Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak görev yaparlar. Bilge Kağan "Tanrı İrade ettiği için kağan oldum", "Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam Kağan ile anam Hatun'u yükseltmiş olan Tanrı onları tahta oturttu", "Kut'um olduğu için Kağan oldum" der. Mete de "Tanrı'sının kut'udur." (Günay&Güngör 2009: 61-62) Bu düşünce İslâm düşüncesiyle bağdaştığı için, Osmanlı Sultanları tarafından da paylaşılır. Kendilerini "zillu'llahi fil-âlem" (Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi) olarak görürler (a.e., 62). Devletin, milletin yükseliş veya düşüşü, zaferler veya mağlubiyetler İlâhî İradeye bağlanır.

Gök Tanrı yücedir, tektir, bengü ve mengüdür (ezeli ve ebedi), eşi ve benzeri olmayandır, yaratandır, hayat verendir, irade sahibi, Kâdiri Mutlak'tır: kut ve güç verir, kozmik düzene, toplum düzenine, insanların kaderine müdahale eder, hayat verir, yardım eder, esirger ve bağışlar, duaları kabul eder; öldürür cezalandırır. Gök Tanrı her şeyi bilir, insanlara bilgi verir ve yol gösterir. Gök Tanrı'nın resim ve heykelleri yoktur, evlenmez, çocukları yoktur, antropomorfik özellikler taşımaz (a.e., 63-64; Gündüz 2007: 530-531; Küçük v.d. 2011; 119). Gök Tanrı'nın bu sıfatlarının, İslâm Dininde bahsedilen Allah'ın sıfatları ile örtüşmesi dikkat çekicidir.

Hikmet Tanyu, Eski Türklerin "Tanrı" adını genellikle yalnız kullandıkları, melek cin ve perilerin "Tanrı" olarak değerlendirilemeyecekleri düşüncesinden hareketle İslâm öncesi Türklerin Tek Tanrı inancına sahip olduklarını ortaya koyar ve bunu İslâm kaynaklarının da teyit ettiğini belirtir (1980: 132). Türkler monoteisttir. Nitekim Oğuzları ziyaret eden Abbasi halifesi'nin elçisi İbn Fadlan "Bir Türk zulüm gördüğü veya zorlukla karşılaştığı zaman başını yukarı kaldırıp 'Bir Tanrı' diye dua eder" diye bildirir. Bütün bu anlatılanlar ve Türk destanları gösteriyor ki, Türklerin Gök-Tanrı inancı esas itibarıyla monoteisttir ve çok eski zamanlara dayanan köklü bir inançtır (Günay&Güngör 2009: 56-65; Küçük v.d. 2011: 114-119).

Sümerlerin parlak tanrısı "Dingir" ile Türklerin "Gök Tanrı"sı arasında paralellik görülür ve Tanrı "Anu"nun tarih öncesi çağların sonuna doğru Orta-Asya'dan Mezopotamya'ya ithal edildiği söylenir (Günay&Güngör 2009: 56-65; Sarıkçıoğlu 2004: 21-22). Orta Asya Kökenli, aslen Anav Kültüründen (M.Ö. 4000-1000) gelen, Türk topluluklarından olan Sümerler (Memiş 2005: 47-49) en Yüce Tanrı olarak

“An” yani Gök Tanrı’ya inanırlar (a.e., 58; Çığ 2004: 49). Sümerlerin Dini başlığında bu durum daha net görülmektedir.

“Gök Tanrı” inancını Çin’e sokanlar Türklerdir ve Konfüçyus da bu inanca sahiptir (Günay&Güngör 2009: 56-57; Küçük v.d. 2011: 118). Bu aşağıda Konfüçyus’tan alınan metinlerde çok açık bir şekilde görülmektedir. “Gök” ve “Göğün oğlu” deyimlerine bakıldığında: “Göğün Oğlu” deyimi için eskiden Çince’de T’ien-tseu Türkçe’de Tan-ju deyimleri kullanılırdı. Tan-çu: “çu” Türkçede nesil, oğul anlamlarına gelir. Çince’de “tseu” oğul, nesil, üstad anlamlarına gelir (Ülken 2004: 28). “T’ien” şekliyle “Tanrı” kelimesi Çin kültürüne Türklerden geçmiştir (Günay&Güngör 2009: 57). Çin İmparatoruna “Göğün ve Tanrı’nın oğlu” denildiği gibi, Hun imparatoru Mao-Tun’un (Mete) unvanı da “Tengri’nin Oğlu”dur (Tanyu 1980: 133).

“Gök Tanrı” karşılığı olarak Latince’de Dies-piter (Juppiter Zeus Baba), Hintçe’de Dyaus-pita (Gök Baba), Yunanca’da Zeus (Zeu- ve di: Tanrılar Tanrısı) deyimlerinin kullanıldığı görülür (Akgün 2005: 102). Eski Dinler ve ilkel dinler iyi bir şekilde incelendiğinde onlarda bir kök birliğinin bulunduğu ve aralarında birbirlerinden alıntıların bulunduğu görülür. Benzer durum mitolojiler için de geçerlidir. Karşılaştırmalı mitoloji araştırmaları çok eski bazı üstureler arasında kök birliği veya intikâller olduğunu göstermektedir: Scandınave ve Hint mitolojileri karşılaştırıldığında, onların daha eski ve ortak bir kaynaktan çıktıkları düşüncesi oluşmuş. Eski Dravidien medeniyeti ile Summer ve Eti (Hitit) medeniyetleri arasındaki bir benzerlikler de bu ortak kök fikrini güçlendirmiştir. Hindistan’daki Dravidien’lerin Asya istilasından evvel orada oturdukları ve üsturelerden pek çok şeylerin onlara Asya’dan intikal ettiği görülür (Ülken:2004: 35). Bütün bu anlatılanlar ile birlikte, Türklerin Gök-Tanrı inancı ve dinleri ile Hindo Avrupalıların arasındaki benzerlikler (Günay&Güngör 2009: 57-58) Gök Tanrı inancının Türklerde başladığı ve Asya, Avrupa, Mezopotamya gibi dünyanın birçok bölgesine yayılmasında oldukça etkili olduklarını gösterir.

Sümer Dinleri

Tarihte yazıyı ilk bulan medeniyet olarak bilinen Sümerlilerden günümüze gelen metinler ile vahye dayanan ilâhî kitaplarda (Tevrat, İncil ve Kur’an) geçen metinler arasındaki benzerlikler dikkatten kaçmayacak kadar açıktır. Hatta bazı kimseler bu metinlerde ve Sümerlerin, yaşam, kültür, töre ve kanunlarında görülen benzerlikten dolayı bütün dinlerin kökeni olarak Sümer dinlerini göstermektedirler. (Çığ 2005)

Sümerlerde Tanrı veya Tanrılar bir şeyin olmasını istediği zaman yapacakları iş, kelimeyi söylemek ve ismini anmaktır (Kramer 1995: 65-67), yani “Ol der ve her şey olur” (Çığ 2005: 16-17). Bu düşünceye benzer bir ifade Kur’an’da: “O’nun işi bir şeyi (yaratmak) isteyince, sadece ‘Ol!’ demektir, o da hemen olur.” (36/ 82) şeklinde geçer.

Sümerlerde âlemin yaratılışı, insanın yaratılışı ve yeryüzüne inişiyle ilgili metinler:

1. Âlemin Yaratılışı

“Gök yerden ayrıldıktan sonra
Yer gökten ayrıldıktan sonra
İnsanın adı konduktan sonra
(Gök tanrısı) An göğü alıp götürdüktan sonra
(Hava tanrısı) Enlil yeri alıp götürdüktan sonra” (Kramer 1995: 68)

2. İnsanın Yaratılışı

Bütün Tanrıları doğuran anne Nammu, oğlu Enki'ye seslenir:
“Ey oğlum, yatağından kalk...bilgini kullan,
Tanrılara iş yapacak yaratıklara şekil ver,
Onlara kendilerini iki misli (?) çoğaltsınlar.”
Bunun üzerine Enki, annesi Nammu'ya seslenir:
“Ey annem, İsmi vereceğin yaratık oldu,
O'nun üzerine tanrıların görüntüsünü koy,
Dipsiz suyun çamurunun özünü karıştır,
İyi ve Prens gibi şekilleri çamurla sık,
Kol bacakları meydana getir,
Ninmah (yeryüzü ana tanrıçası)...yanında olacak şekil verirken
Ey annem, onun (yeni doğanın) kaderini kararla,
Ninmah onun üzerine tanrıların görüntüsünü (?) koyacak,
O bir insan.....” (a.e., 91).

3. İnsanın Yeryüzüne İnişi

Gökyüzü ve yeryüzü dağında,
An (gök tanrısı) Anunnaki'lerin doğmasına neden olduktan sonra,
Aşnan ismi henüz doğmadığı, henüz şekil verilmediği için,
Uttu giyecek tanrıçası) henüz şekillenmediği için,
Uttu'ya henüz bir kutsal yer yapılmadı,
Hiçbir dişi koyun yoktu, bir kuzu çıkarmadı,
Koyun iki kuzusunu doyurmadı,
Keçi üç oğlağını doğurmadı,
Akıllı Aşnan'ın ve Lahar'ın ismini,
Anunnaki'ler, büyük tanrılar, bilmediğinden,
30 günün şeş-tahılı olmadı,
40 günün şeş-tahılı olmadı,
Küçük tahıllar, dağların tahılı, bütün yaşayan yaratıkların tahılı yoktu.
Uttu henüz doğmadığından, taç (bitkilerin?) yükselmediğinden
Bey...henüz doğmadığından,
Ovaların tanrısı Sumugan, meydana çıkmadığından,
İlk Yaratılan insan gibi,
Onlar ekmek yemeği bilmiyorlardı,

Elbise giymeği bilmiyorlardı,
Koyunlar gibi ağızlarıyla otları yediler,
Suyu hendekten içiyorlardı,
O günlerde, tanrıların yaratma odasında,
Onların duku evinde Lahar ve Aşnan biçimlendi.
Tanrılara iş yapacak yaratıklara şekil ver,
Onlara kendilerini iki misli (?) çoğaltsınlar.”
Bunun üzerine Enki, annesi Nammu’ya seslenir:
“Ey annem, İsmi vereceğin yaratık oldu,
O’nun üzerine tanrıların görüntüsünü koy,
Dipsiz suyun çamurunun özünü karıştır,
İyi ve Prens gibi şekilleri çamurla sık,
Kol bacakları meydana getir,
Aşnan ve Lahar’ın ürettiklerini
Dukunun Anunnakileri yediler, fakat doymadılar,
Onların ağıllarındaki iyi şumsütünü,
Duku’nun Anunnakiler’i içtiler, kanmadılar
Onların iyi ağılları için,
İnsana soluk verildi.

O günlerde Enki Enlil’e dedi ki:
Enlil Baba, Lahar ve Aşnan’ı
Dukuda yaratılanları,
Duku’dan bırakalım insanları.

Enki ve Enlil’in saf sözü üzerine,
Lahar ve Aşnan Duku’dan aşağı indiler.
Lahar için (Enlil ve Enki) ağılı yaptılar,
Bitkileri ve otları çok olarak sundular ona,
Aşnan için bir ev yaptılar,
Sabanı ve boyunduruğu sundular ona.

Lahar ağılda duran,
Bir çobandır o sürüsünü çoğaltan,
Aşnan ekinler arasında duran,
Bir genç kızdır o, kibar ve cömert olan

Gökten gelen bolluğu,
Lahar ve Aşnan indirdiler (yeryüzüne)
Topluluğa bolluk getirdiler,
Tanrıların Kanunu güderek,

Çoğalttılar ambarın içini,
Doldurdular depoların içini.

Tozlar içindeki fakirlerin evlerine,
Girerek onlar, getirdiler bolluğu,
Bu çiftten her biri nereye ayak bassa,
Eve bereket getirdi,
Durdukları yeri, oturdukları yeri, beslerler,
Onlar An ve Enlil'in kalbini neşelendirir" (a.e., 92-94).

Yukarıdaki metinlerde geçen "An"/"En": Gök, "Ki": Yer, "Enki": gök ve yer'i bilen (Cebrail), "Enlil": tabiat olaylarını yöneten (Mikail), Lahar ve Aşnan ilk yaratılan insanlar (Âdem ve Havva) şeklinde kodlanabilir.

Bu metinlerle benzerlik bakımından Grek dinleri ve filozoflarından da birkaç metin:

İlkçağ Grek (Yunan) Dinleri ve Filozoflarından:

Hesiodos'tan:

"Verin bana o büyülü sesinizi
Kutlayın benim dilinden ölümsüzler soyunu,
Onlar ki doğdular Toprak Ana ve yıldızlı Gök'ten,
Karanlık Gece'den suları acı Deniz'den.
Söyleyin nasıl doğdu tanrılardan önce
Toprak, ırmaklara şişkin dalgalarıyla engin Deniz,
Pırl pırl yıldızlar ve üstümüzdeki sonsuz gökler.
Sonra nasıl doğdu onlardan
Her varlığı borçlu olduğumuz tanrılar,
Nasıl Paylaştılar şanları, şerefleri,
Ve nasıl paylaştılar Kıvrım kıvrım Olympos'a,
Anlatın bunları, ey Musa'lar,
Tâ başından başlayıp anlatın,
Ne vardı hepsinden önce anlatın.

.....

Toprak bir varlık yarattı kendine eşit:
Dört bir yanını saran Uranos, Yıldızlı Gök'ü,
Mutlu tanrıların, sürekli sağlam yurdunu.
Yüksek dağları yarattı sonra,
Konaklarında tanrıçalar oturan dağları.
Sonra denizi yarattı, ekin vermez denizi:
Azgın dalgalarıyla şişen Pontos'u.
Kimseyle sevişip birleşmeden yaptı bunu.
Sonra sarmaşıp kucaklaşıp Uranos'la
Doğurdu derin anoforlu Okeonos'u
Ve Koios'u Hyperion'u, İapetos'u

Fakat ölümlüler doğduğunu sanıyorlar Tanrıların.
Ve kendileri gibi giyimleri sesleri ve şekilleri olduğunu

Elleri olsaydı öküzlerin, atların ve aslanların
Yahut resin ve iş yapabilselerdi elle insan gibi
Atlar atlara, öküzler öküzlere benzer
Tanrı tasvirleri çizerler ve vücutlar yaparlardı
Her biri kendinin şekli nasıl ise ona göre
Habeşler kendi Tanrılarının basık burunlu ve kara,
Thrakialılar da gök gözlü ve kızıl saçlı olduklarını sanmakta

İris (gök kuşağı tanrıçası) dedikleri şey, bu da yaratılışça buluttur,
Bakınca erguvani ve kızıl ve yeşil-sarı görünür.
Toprakla sudur hepsi, bütün doğanların ve yetişenlerin
Hepimiz topraktan ve sudan doğduk zira.
Topraktan gelir bütün şeyler ve toprağa döner sonunda
Theia, Rheia, Themis ve Mnemosyne'yi,
Altın taçlı Phoibey'i, sevimli Thethys'ü.
Bunlardan sonra Kronos geldi dünyaya,
O ard düşünceli tanrı,
En belalısı Toprak oğullarının.
Ve Kronos diş bileli yıldızlı babasına" (Hesiodos 1997: 108-109).

Homeros'tan

"Tanrıların en ulusu Zeos hakkı için," (Homeros 2006: 490)
"Bırak beni yüreğimdeki acıları kabartma,
Zeus'a yalvarıcı ol, ne olursan ol" (a.e., 531)

Ksenophanes'ten:

"Tek bir Tanrı, tanrılar ve insanlar arasında en ulu
Ne kılıkça insanlara benzeyen ne de düşünmece,
Hep göz, hep düşünme, hep kulaktır o,
Hep aynı yerde kalır hiç kımıldanmadan,
Yakışmaz ona bir oraya bir buraya gitmek.
Yorulmadan sarsar ruhun düşünüşüyle bütün dünyayı.

Hepsini Tanrılara yüklediler Homeros ile Hesiodos
Ne kadar ayıp ve kusur varsa insanlar yanında:
Çalma, zina etme ve birbirini kandırma.
Kaynağıdır deniz, suyun, kaynağıdır yelin.
Ne Bulutlar olurdu zira büyük Pontos olmasa

Ne ırmakların akıntısı, ne de gökten yağın su,
Fakat büyük Pontos'dur (Büyük Deniz) doğurtucusu bulutların yellerin
Ve nehirlerin
Sarımtırak balı yaratmasaydı Tanrı, söyleyeceklerdi
İncirin daha tatlı olduğunu

Doğru baştan göstermediler ölümlülere tanrılar her şeyi,
Fakat zamanla araştırıp buluyorlar daha iyiyi
Açık seçik olanı, olmadı gören, olmayacak da
Görüp bilen, Tanrıları ve burada bütün söylediklerimi;
Biri pek başarı gösterip mükemmel bir şey söylese bile
Kendisi bilmiyordur yine; gibi geliş bağlıdır hepsine"
Bunlar benzer şeyler sanılınsınlar gerçek olanlara
(fakat gerçek değildirler yinede)" (Kranz 1976: 40-41)

Herakleitos'tan

"Her şey sonsuz olarak dönüp değişse de; Durgun bir ruh, yerindedir bu değişmede." (a.e., 46) "Pek çok kişilerin sözlerini işittim, hiçbiri bilgeliğin bütün şeylerden ayrı bir şey olduğunu tanıyıp anlamağa ulaşamıyor. - Sürünen her şey (Tanrının) kamçı vuruşuyla otlatılıyor.- **Bir-olan**, yalnız kendisi bilge Zeus adıyla anılmağı hem istiyor hem istemiyor.-Hiçbir vakit batmayandan bir kimse nasıl saklanabilir." (a.e., 50). "...Yaratılış (physis) saklanmayı sever.-altın arayanlar pek çok toprağı kazar ve az şey bulurlar. - Bir kimse bir şeyi beklemezse beklenmeyen şeyi bulamayacaktır, izi bulunmaz ve yanına varılamaz şey olduğundan. Benim değil Logos'un sesini duyduktan sonra bütün şeylerin **bir tek şey** olduğunu söylemek bilgeliktir." (a.e., 49).

Bu metinlerde Tek Tanrı inancına ait birçok veri görülmektedir. Anlam bakımından özellikle Sümer metinleri ve daha sonra Grek metinleriyle şu Kur'an ayetleri karşılaştırıldığında benzerlikler kaçınılmaz olarak görülür. **1. Âlemin yaratılışı ile ilgili ayetler:** Enbiya, 30,56; Bakara, 29,164; Nebe, 6-16; Fussilet,9-12; Kaf, 38 **2. İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetler:** Hicr, 26-45; Rahman, 1-15; Kaf, 16; Mü'minun, 12-14; İnsan, 2; Tin, 4 **3. İnsanın Yeryüzüne inişi ile ilgili ayetler:** Bakara, 30-39; Araf, 11-27.

Çin Dinleri

Çinlilerin en eski çağlardaki ulusal dini Sinizm'e göre, ilk yaratılanlar gök, toprak ve canlılardır. Hayat "Ulu Gökyüzü Aileleri"nin altında başlar, onların hâkimiyetine girer ve sonra "Ulu İnsan Aileleri"nin doğuşu görülür (Pirene tarihsiz: 12). Bu dine göre en üstün prensip Gök'tür ve Tanrının yerini tutan Gök'e Çincece Çang-Ti denir. Çincedeki "Gök İmparatorluğu", "Göklerin Oğlu" gibi deyimler buradan gelir. Bu Tanrı, dinler tarihinde sık sık bahsedilen Üstün Varlık'ın çok küçük ayrıntılarla benzeridir (Moran: 29)

Yin ve Yang Sinizm dininin temel iki kavramıdır. Ying ve yang birbirine zıttır ve bu zıtlık bütün varlıklara uygulanır. Örneğin Yang erkek - Yin dişidir; Yang

dışarıdır, sıcaklıktır, güneştir, güneşli bir yamaçtır, yazdır – Yin içerisidir, soğukluktur, nemlilik, gölgelik bir yamaçtır, kıştır. Evrensel nizam bu iki ilkenin birleşmesinde sağlanır.

Sinizm'deki ilk olarak gök, toprak ve canlıların yaratılması ilâhî dinlerdeki âlemin yaratılma sürecine benzemektedir. Gökten gelenin (indirilenin) kutsal sayılması ilâhî dinlerde de söz konusudur. "Göklerin oğlu" deyimini "Peygamber" ya da "Nebî" karşılığı olamaz mı?

Şimdi de nerdeyse ateist olarak tanıtılmaya çalışılan Konfüçyüs'e ve Konfüçyanizme bizzat kendi ifadelerinden yola çıkarak bakalım.

Konfüçyanizm:

Şantung eyaletinde doğan ve orada ölen Konfüçyüs (M.Ö. 551- 479) hayatı boyunca insanları, iyiye, doğruya ve şerefli bir yaşamaya yöneltmeye çalışır. İnanıldığı prensipleri yaymak için daha çok akla hitap metodunu kullanır. Konfüçyüs geleneksel Çin dini olan Sinizm'i kaideleştirir. Onun Tanrı ve din konusundaki düşünceleri:

"15 yaşında, kendimi öğrenmeye verdim. 30 yaşında, istencime sahip olabildim. 40 yaşında, kuşkulardan uzaklaştım. 50 yaşında, Gök'ün buyruğunu öğrendim. 60 yaşında, sezîş yoluyla her şeyi kavradım.70 yaşında, doğru olan şeylere zarar vermeden yüreğimin isteklerini yerine getirebildim." (Konfüçyüs 2000: 22-23). "Yardımcılar, prenslerdi; Göğün Oğlu (imparator) ciddi ve ağırbaşlıydı' sözlerini bu üç büyük aile tören salonunda söylemeye nasıl cesaret ederler?" (a.e.,26). "Göğü gücendiren bir kimsenin, dua edecek başka bir yeri olamaz" (a.e.,28). İ kentinin korumanına, halk şu cevabı verir: "Ülke uzun zamandan beri gerçek ilkelerinden uzaklaşmış bulunuyor. Bir gün 'Gök' Üstadımızı tahtadan yapılmış bir çan gibi kullanacaktır" (a.e., 30).* "Bir kimse, sabahleyin 'tao'yu işitse akşamleyin yazıklanmadan ölebilir" (a.e.,31). Tzu-kung'un "Üstadımızın ilkelerini duyduk; ama insanın yaradılışı ve 'Göğün Oğlu' konusundaki düşüncelerini henüz duymadık." sorusuna Konfüçyüs "Tzu-lu bir şey öğrenip de bunu başkasına öğretmeye fırsat bulamayınca, bunları yeniden öğrenmek zorunda kalacağından korkar" diye cevap verir (a.e.,36). Po-nio'nun hastalanması üzerine bu kişinin elini tutarak Konfüçyüs: "Onu yitiriyoruz. Ne yazık ki 'Göğün buyruğu' bu! Böyle bir adam hasta olsun, bu adam hasta olsun!?" (a.e.,40) der. Nan-tzu'yu ziyaretinden Tzu-lu'nun hoşnutsuluğu karşısında Konfüçyüs "Bir daha yanlış bir şey yaparsam 'Gök' beni bıraksın, 'Gök' beni bıraksın!" (a.e.,42) diye üzüntüsünü dile getirir.

"'Gök' içimdeki erdemi yarattı HuanT'i** bana ne yapabilir?" (a.e.,45). "İyi insanlar, benim görmek istediğim kimseler değildir. İlgi duyduğum kimseler, 'sonsuzluğu kazanmış' insanlardır! İşte istediğim budur." (a.e.,46). "'Gök' gerçekliğin

* Sapı tahtadan yapılmış madeni bir çan halkı toplamak için kullanılır. Burada "Gök"ün halka gerçeği anlatmak için Konfüçyüs'ü tahta bir çan gibi kullanacağı anlatılmak istenmektedir.

** Sung derebeyliğinin büyük devlet adamlarından biri ve gizli polisin başı

yok olmasını isteseydi, bu gerçeklikle benim ilgim olmazdı. ‘Gök’ bu gerçekliğin yok olmasını istemiyorsa, K’uang halkı bana ne yapabilir?” (a.e.,52).

Tzu-kung, Konfüçyüs için der ki: “Kuşkusuz, ‘Gök’ ona sınırsız özellikler vermiştir. Bunun için biz onu kutsal insan sayabiliriz. Yetenekleri de pek çoktur. Fang Kuşu* artık gelmiyor. Irmak, haritasını göndermiyor. Her şey bitti artık! (a.e.,52).

“Herkesin erkek kardeşleri var, yalnızca benim yok” diye kaygılanan birine Tzu-hsia şöyle der: “Şunu işittim: Ölüm ve yaşam Göğün buyruğudur. Varsılık ve onursa, yazgının işidir. ‘Üstün insan’ hep saygı görür ve başarısızlığa uğramazsa, başkalarına saygılı olur ve törenlere bağlı kalırsa, bütün dünyada herkes onun kardeşi olur. ‘Üstün’ insan kardeşleri olmadığı için neden üzüntü duysun?” (a.e.,68). “İyilikseverlik...bütün insanları sevmektir; bilgi...insanları tanımaktır” (a.e.,71).

“Bir ülkede iyi bir yönetim varsa törenler, müzik ve askeri seferler ‘Göğün Oğlu’nun buyruğuyla yapılır. Ülkede kötü bir yönetim varsa tören, müzik ve askeri seferler prensin buyruğuyla yapılır... Ülkede doğru ilkeler egemen olduğu zaman... halk arasında anlaşmazlıklar olmaz” (a.e.,93).

“Büyük ve Üstün insan’ın korktuğu üç şey vardır: Göğün buyruğu, büyük adamlar ve kutsal insanların sözleri... Küçük insanlar, Göğün buyruğunu bilmezler; bunun için korkmazlar. Büyük adamlara saygıları yoktur. Kutsal insanların sözleriyle alay ederler... Doğuştan bilgili olanlar, en üstün sınıftandırlar. Öğrenme yoluyla bilgi edinenler, bundan sonraki sınıfa girerler. Budalalar ve bilgisizlerse, en aşağı sınıfa girerler” (a.e.,94).

Tzu-kung “Üstadım, siz konuşmazsanız, biz öğrenciler neyi yazacağız?” diye sorduğunda Konfüçyüs şöyle cevap verir. “Gök konuşur mu? Dört mevsim zamanını tamamlar... Yaratıklar oluşmalarını sürdürür; ama ‘Gök’ bir şey söyler mi?” (a.e.,99). Ve Konfüçyüs, kitabını (Lun-yü = konuşmalar) şu sözlerle bitirir: “Göğün buyruklarını bilmeden ‘büyük ve üstün insan’ olunamaz. Toplum kurallarını bilmeden, öz yapılı olunamaz. Konuşmasını bilmeden insanları tanımak olanaksızdır.” (a.e.,111).

Konfüçyüs’ün bütün bu ifadelerinde ve yaşantısına bunları uygulamasında ilâhî bir kaynaktan beslendiği göz ardı edilebilir mi? “Gök” ile Tanrı’yı, “Gök’ün Oğlu” ile “Peygamber” veya “Nebi”yi, “Gök’ün Buyruğu” ile “Vahiy”i kastettiği açık değil midir? Tavsiye ettiği ahlâkî prensipler ilâhî dinlerden çok mu uzaktır?

SONUÇ OLARAK

Eski ve ilkel sayılan dinlerde ortak yönlerin bulunması, onların arasında bir kök birliğinin olduğunu gösterir ki bu da temelde aslında tek bir dinî inancın olduğunun en büyük ispatıdır. Araştırıldığında hemen bütün eski dinlerde bu tek İlahî Din’in izleri görülecektir. Allah, her çağda, o çağın ilim kültür ve temyiz kuvvetine göre insanlara hitabetmiş ve onlara buyruklarını iletmiştir. Fakat insanlar Allah’ın buyruklarını kendi arzuları doğrultusunda değiştirme, bozma hatta onların hilafına

* Feng (Föniks): Söylencesel bir erkek kuş. Çinlilere göre, kutsal bir insan tahta geçtiği ya da dünyada gerçek ilkeler yer aldığı anda, bu kuş görünürmüş. /Fu Hsi zamanında (M. Ö.2953). Ejder başlı, at gövdeli bir canavarın sırtında çizilmiş bir harita olduğu halde sudan çıktığı anlatılır. (a.e.,118).

buyruklar koyma hatasını işlemekten geri durmamışlardır. Tanrı, buyruklarını dinlemeyenleri, İlahî dini kendi arzusuna göre değiştirenleri cezalandırır. Bu cezalandırmaların birçok örneği tarih içinde görülür. Örneğin Nuh Tufanı en etkili cezalardan sadece biridir ki izleri birçok kültürde ve en eski olarak Sümerlerde görülür (Köksoy 2003; Kramer 1995:128-132; Çığ 2005: 49-55). Kur'an'a göre de: "İnsanlar tek bir ümmetti. Ayrılmaları üzerine Allah, rahmetinin müjdecileri ve azabının habercileri olmak üzere peygamberler gönderdi ve beraberlerinde hak ile ilgili kitap indirdi ki, insanların, aralarında ihtilaf ettikleri şeyler hakkında hakem olsun. Bunda da sırf o kitap verilenler, kendilerine bunca deliller geldikten sonra tuttular, aralarındaki hırs ve kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah kendi izniyle, iman edenleri, onların hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka, ulaştırdı. Allah, dilediğini doğru yola iletir. (2/213) İlahî Din'e inananlar ve onu değiştiren veya tamamen karşı çıkanlar tarih boyunca daima olagelmıştır. Bu yüzden politeizm ve monoteizm tarihte birbirleriyle mücadele içinde yer alır ve bazen biri bazen diğeri insani varlıkların çoğunluğunun benimsediği inançlar olarak öne çıkarlar. Hz. Âdem'den Hz Muhammed'e insanlığın bilinç, kültür ve medeniyetinin gelişimine göre verilen (gönderilen) İlahî Din, kendisini son dönem tarihi seyir içinde ise Tevrat, İncil ve Kur'an'da ortaya koyar. Kur'an en son İlahî Kitap ve Hz. Muhammed son resuldür. Dolayısıyla kendisinden öncekilere göre İlahî Din'i en kâmil şekilde ortaya koyan din İslâmiyet'tir. Kur'an'da geçen "Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm'ı beğendim." (5/3) v.b. ifadeler bunu teyit eder. Bu sadece İslâm Dini açısından değil, gerek dinler tarihi, gerek pedagojik, gerek epistemoloji, gerek ontolojik, gerekse mantıkî açıdan kabul edilmesi zorunlu bir gerçekliktir. Kâmil din konusu ayrı bir inceleme konusu olduğu için burada derinliğine ele almayacağız.

Bütün eski din ve kültürlerde İlahi Din'in izlerinin görülmesi insanoğlunun ilk inancının "Her şeyi yaratan Bir Tanrı vardır" şeklinde ilâhî bir temele dayandığını göstermektedir. Bu da insani varlığın inanç sürecinin politeizmden tek Tanrıcılığa doğru geliştiğini değil; başlangıçta Tek Tanrı inancının bulunduğunu, fakat bazı insanların nefisleri ve çıkarları doğrultusunda bu inancı değiştirme, bozma veya ona karşı yeni bir din kurma girişiminde bulduklarını gösterir.

Bütün eski dinlerde ve ilkel sayılan dinlerde, bir şekilde Tanrı'dan, Tanrı-âlem-insan ilişkisinden bahsedilmesi görüşümüzü daha da kuvvetlendirir. Öncelikle bu kavramlara tek tek baktığımızda biz şunu biliyoruz ki insanoğlunun bilgisi tek tek bilgilerden tümele doğru gider bu yüzden Tanrı kavramını bilmeyen tanrılardan bahsedemez, âlem kavramını bilmeyen âlemlerden bahsedemez, İnsan kavramını bilmeyen insanlardan bahsedemez. Sırf bu noktadan bile inanma sürecinin çok tanrıcılıktan (politeizmden) başladığı düşünülemez. Kavramların insan zihninde ortaya çıkışı açısından da obje-tasavvur-kavram sırasıyla karşılaşırız. Politeizmin başlangıç kabul edilmesi mantık ve bilgi teorisine ters düşer.

Bütün eski dinlerde ve ilkel sayılan dinlerde bu üç ontolojik varlık alanından (Tanrı, âlem, insan) bahsedilmektedir. Bu üç kavramın ilişkisini ontolojik, epistemolojik ve değer bakımından ele alalım:

Ontolojik bakımdan bu üç kavram Tanrı-âlem-insan şeklinde gerçekleşir. Bu sıra da varoluş, yaratılış kavramlarını zorunlu olarak gündeme getirir. Nitekim bütün dinler öyle ya da böyle bir varoluş veya yaratılış fikrine sahiptir. Tanrı kavramı yaratılmamışlık, varedicilik, ölümsüzlük, ezellilik, ebedilik ve sonsuzluk kavramlarını zorunlu olarak beraberinde getirir. Nitekim felsefe tarihinde hemen bütün filozoflar varlığın birliğinden bahsetmekle birlikte, varlığı “ezelî-ebedî varlıklar ve yokoluşa tabi varlıklar” diye ikiye ayırırlar. Aristoteles’te (1996: 411-413) net görülen bu ayrımı Fârâbî ve İbn Sîna “Zorunlu Varlık” ve “Mümkün Varlık” şeklinde yaparlar ve Tanrı’yı zorunlu varlık, olmaması düşünülemeyen varlık olarak nitelerler (Albayrak 2001: 64-70). Tanrı bu ayrımlarla diğer varlıklardan ayrılır. Tanrı için söz konusu olan bu sıfatlar O’nun zorunlu olarak Tek olmasını gerektirir. Bazı zihinler âlem-âlemler, insan-insanlar şeklinde yaptıkları çoğullamayı Tanrı-tanrılar şeklinde de yapmaktadırlar ki böyle bir çoğullama bahsettiğimiz sıfatlar gereği ortaya çıkan Tanrı tanımıyla ve Tanrı tasavvuruyla çelişir. Üstelik Tanrı’nın sıfatlarıyla çelişen böyle bir çoğullama yapılsa bile, bu çoğullamanın kendisi Bir’den çıktığı için gene inanma sürecinin başlangıcı olarak politeizm görülemez. Bu yüzden politeist olarak addedilen dinler dahi nihayetinde bir Tanrılar Tanrısından bahsetmek zorunda kalmışlardır.

Varoluş ve yaratma sürecinin ilk kaynağı olmak bakımından da Bir Tek Tanrı inancının başlangıç olduğunu kabul etmek zorundayız. Nitekim Aristoteles bir İlk İlkenin zorunluluğunu ve “Bir” olması gerektiğini ortaya koyar (1996: 147-151). Fârâbî de, Aristoteles gibi, İlk Neden’in varlık, töz, öz ve zat bakımlarından zorunlu olarak “Bir” olduğunu ve “Bir”in hiçbir bakımdan hiçbir şeye benzemediğini bütün yönleriyle, tüm açıklığıyla ortaya koyar (1997: 33-53). Ayrıca İslâm, Yahudi ve Hıristiyan fikir tarihlerinde tartışma konusu olan bütün klasik delillerin (ontolojik, kozmolajik, teleolojik, ahlâkî v.b.) hepsi de monoteizme işaret eder (Aydın 1992: 132). İki veya daha çok Tanrı olsaydı, Kur’an’ın ifadesiyle, “Eğer yer ile gökte Allah’tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak fesada uğrar yok olurdu. O halde Arş’ın Rabbi olan Allah, onların vâsifetmekte oldukları şeylerden (bütün noksanlıklardan) beridir, münezzehtir” (21/22). “Allah evlat edinmemiştir; O’nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur. Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir” (23/91). “(Ey Muhammed!) De ki: ‘Eğer dedikleri gibi Allah ile birlikte ilâhlar olsaydı, o zaman bu ilâhlar Arş’ın sahibine bir yol ararlardı’” (17/42).

Epistemolojik açıdan, Tanrı, insan, âlem kavramları iki şekilde sıralanır 1. Tanrı-Âlem-İnsan 2. İnsan-Âlem-Tanrı. Birinci açıdan zaten bilinç sahibi olma ve bilme noktasından bakıldığında Tek Tanrı zorunlu olarak ortaya çıkar ki bu konu yine zorunlu olarak ontolojiyle birleşir. İkinci açıdan bakıldığında, İnsan’ın ilk olarak annesi tekdir, babası tektir ve tek tek varlıkların bilincine varır. Hepsinden öte kendi

tekliliğinin bilincine varır. Nitekim bütün varlıkların kaynağını da Tek olarak bilme yoluna gider. Varlığın birliği düşüncesi zorunlu olarak ortaya çıkar.

Değer açısından bakıldığında varolan her varlık bir değer alır. Bu üç kavram bütün eski ve ilkel addedilen dinlerde değer bakımından Tanrı-Âlem-İnsan şeklinde sıralanır. Bu değer sıralamasında "Kutsallık" kavramı ile zorunlu olarak karşılaşırız. Nitekim kutsallıktan bahsetmeyen din neredeyse yoktur. Tanrı-Âlem-İnsan üçü de kutsaldır. Fakat kutsallıklarının, kutsanmalarının bir sebebi ve bu sebebe göre bir derecesi ve aralarında bir sıralama ortaya çıkar. Kutsallığın derecelenmesine, üç kavramın sıralanmasına sebep olan ana unsurlardan biri muhtaçlık durumudur. İnsan âleme muhtaçtır, insan ve âlem de Tanrı'ya muhtaçtır. Buna göre sıralama yine Tanrı-Âlem-İnsan şeklinde gerçekleşir. Fakat bu sıralamada inanma süreci açısından 1. insanın kendini kutsaması (değer vermesi), 2. Âlemi kutsaması (değer vermesi), 3. Tanrı'yı kutsaması (değer vermesi) şeklinde gerçekleşir. Kutsallık derecesine baktığımızda âlemdeki varlıklar çeşitli derecelere sahiptir. İnsanlar da kutsallık bakımından çeşitli derecelere sahiptir. Dikkat edilirse kutsallık derecesi muhtaç olunan şeyi verecek olan en yüksek "En Kuvvetli Varlık'a, En Yetkin Varlık"a göre belirlenir. "En Kuvvetli Varlık, En Yetkin Varlık" en kutsal varlıktır ki bu da Tanrıdır. Âlem içindeki varlıklar her biri bu kuvvet bakımından kutsallık derecesine göre sıralanır. Yine insanlar da bu kuvvet bakımından kutsallık derecesine göre sıralanır. Hatta bazıları Tanrı tanımını içerdiği zorunluluklara bakmaksızın tanrılardan bahseder ve onları da bu kuvvet bakımından kutsallıklarını sıralamaya girişirler. Böyle "tanrılar" kabulüyle daha kutsal tanrı sıralaması yapılırsa bile nihayetinde başlangıç olarak Tek Tanrı inancının görüldüğü zorunlu olarak ortaya çıkar.

Bütün tarihî ve arkeolojik araştırmalar da gösteriyor ki, insani varlıklar yeryüzünün çeşitli noktalarında birden bire var olmamışlar. İnsani varlıklar yeryüzünün bir noktasında dünyaya gelmişler ve burada çoğalarak yeryüzünün çeşitli noktalarına dağılmışlardır (Sarıkoçlu 2004: 10). İnsani varlıklar kendi kendine de ortaya çıkmamışlardır. Bütün insani varlıkların nesli iki insani varlığa (Âdem ve Havva) ve nihayetinde tek insani varlığa (Âdem) kadar geri gider.(a.e., 10-13). Bu makalede verilen metinler ve özellikle Kur'an, İncil ve Tevrat bunları bütün açıklığıyla doğrulamaktadır. Hakikat denilen şeyler karşısında insanî varlığın tavrı olan "ilgi", "şüphe", "zan", "inanç", "bilgi" ve "iman" (Karahana 2012: 172; Özcan 1997: 81-87), ilk akıl yürütme ve dil sahibi olan ilk insanî varlıkla başlar. Doğal olarak ilk defa Tanrı ile insan ilişkisi ilk insani varlık ile gerçekleşir. İlk din, ilk felsefe, ilk kültür de ilk insani varlıkla başlar. İlahi Dinin insani varlıkla ilk teması da ilk insani varlıkla başlar. İlahi din zorunlu olarak tek Tanrı inancını gösterir. Tanrı-insan diyalogunu gerçekleştiren ilk insani varlık Tanrı'nın verdiği yeteneklere, akıl, dil ve arzuya sahiptir. Bu yeteneklerle Tanrı'yı tasdik eder ve inancını dile getirir. İlk İnsanın yanına bir eş verilir ve ikisinin buyrukları yerine getirmeleri istenir. Ancak Âdem ve eşi zaaf gösterdikleri için yeryüzüne gönderilirler. Âdem'e Tanrının buyruklarını (İlâhî Din'i) nesline iletme görevi (peygamberlik) verilir. İlk insan bu bakımdan ilk peygamberdir. İnsanlar

çoğaldıkça farklı coğrafyalara geçtikçe, farklı varlıklarla karşılaştıkça dilleri de farklılaşır. İnanç noktasında da nefsanî arzuları ağır basan bazı insani varlıklar “İlâhî Din’den” uzaklaşırlar. İlâhî Din’i işlerine geldikleri gibi değiştirmeye çalışırlar. İşte çok Tanrılı inançlar, puta tapmalar, insanların kendilerini tanrılaştırmaları bu şekilde ortaya çıkar. Tanrı, insani varlıklar İlahi Din’i bozmakta aşırıya gittiklerinde, onlara onların anlayacakları dilde ve düzeyde uyarıcılar gönderir ve buyruklarını bildirir. Kendisinin tapılacak tek İlâh olduğunu başka ilâhlardan vazgeçmeleri gerektiğini sürekli yineler. Tarih bunun örnekleriyle doludur.

Kısaca Tarihte dinî inanma sürecinin putlara tapmalarla ve çok tanrılı inançlarla (politeizmden) başladığı ve tek tanrılı inanca doğru bir gelişme gösterdiği söylenemez (Akseki 1975: 7). Başlangıç dininin bir animizm olduğu da iddia edilemez. Bu iddialar tarihe ters düşer. Eski dinlerdeki ortak yönler özellikle: Tanrı, yaratılış, su, çamur, Âdem ve Havva, Şeytan, Tuğba ağacı, Gökten gelenin kutsal sayılması, Cennetin gökte aranması, Yeraltının aşağılanması, cehennemın aşağıda görülmesi gibi fikirlerin öyle ya da böyle bir şekilde eski dinlerde ve mitolojilerde yer alması onların kök birliğine sahip olduğunu gösterir. Bu kök İlahi Din’dir ve diğer dinlerin hepsi onun değiştirilmesinden kaynaklanan dinlerdir. Hem tarihsel süreç açısından, hem ontolojik açıdan, hem de epistemolojik açıdan insani varlığın inanma süreci Tek Tanrı inancıyla başlar.

Son bir not olarak belirtmeliyiz ki, teizmi savunmakla birlikte, birçok kimsenin dinler tarihi, tarih, sosyoloji, din ve felsefe gibi araştırma alanlarında, sözlü veya yazılı basında “x toplumu x dönemde tek tanrı anlayışına erişmiştir, ulaşmıştır veya tek tanrı inancını geliştirmiştir” gibi ifadelerine rastlıyoruz. Bu ifadeler “tek tanrı inancı sonradan ortaya çıkmış ve insanların geliştirdiği bir inançtır” görüşünü çağrıştıran pozitivist ifadelerdir. Bu araştırmamızın ortaya koyduğu üzere bu ifadeleri kabul etmek doğru olmayacaktır. Burada aklî monoteizmi ile Vahyî Monoteizmi birbirine karıştırmamak gerekir. Her şeyden önce vahye dayanan İlâhî Din, insan ürünü yapma bir din değildir. İnsan akıl ile bir Tanrı’nın var olduğu hatta onun bir tane olduğu bilincine yani aklî monoteizme ulaşabilir, fakat ona karşı ne yapacağını ancak Tanrı bildirebilir ki buna Vahyî Monoteizm diyoruz. Tanrı’nın bildirmediği insanın kendi çabasıyla ortaya koyduğu her din yapma bir din olarak kalır. Dolayısıyla her çeşit politeizmin yapma din olarak ortaya çıktığı görülür. Kısaca Vahyî Monoteizmi ortaya koyan İlâhî Din, insanların aklî monoteizme erişmelerini, ulaşmalarını veya geliştirmelerini elbette önemser ve över, fakat din olarak, aklın Vahyî Monoteizmi kabul etmesini ister. İşte bu akıl ve vahyin birleştiği noktadır. Bu yüzden tarihte dini inama süreci içerisinde İlâhî Din Vahyî Monoteizmi tekrar tekrar insanlığa hatırlatır.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Mehmet (2005) “Yunan Düşüncesinin Eşiğindeki Ozan Hesiodos’un Kosmogonik ve Ahlâkî Görüşleri”, *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*, ss. 93-114, Ankara: Gazi Kitabevi.

- AKSEKİ, Ahmet Hamdi (1975) “Allah ve Din Fikri, *Son Asrın İlim ve Fen adamlarına Göre İlim-Ahlâk-İman*, Der. M. Rahmi Balaban, 5. Baskı, ss. 3-12, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- ALBAYRAK, Mevlüt (2001) *İbn Sîna ve Whitehead Açısından Tanrı-Âlem İlişkisi ve Kötülük Problemi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- ARİSTOTELES (1996) *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, II. Basım, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- AYDIN, Mehmet S. (1992) *Din Felsefesi*, 3. Baskı, Ankara: Selçuk Yayınları.
- BAYRAKTAR, Mehmet (1997) *Din Felsefesine Giriş*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye (2005) *Kur’an, İncil ve Tevrat’ın Sümer’deki Kökeni*, 9. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye (2004) *Sümerli Ludingirra Geçmişe Dönük Bilim Kurgu*, 6. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ERBAŞ, Ali; GÜNDÜZ, Şinasi; HARMAN, Ömer Faruk; AYDIN, Fuat; TAŞPINAR, İsmail (2011) *Yaşayan Dünya Dinleri*, 2. Baskı Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- FÂRÂBÎ (1997) *İdeal Devlet (El-Medînetü’l Fâzıla)*, Çev. Ahmet Arslan, Ankara: Vadi Yayınları.
- GÖKBERK, Macit (1985) *Felsefe Tarihi*, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÜNDÜZ, Şinasi (Editör) (2007) *Yaşayan Dünya Dinleri*, 2. Baskı, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- GÜNAY, Ünver ve GÜNGÖR, Harun (2009) *Türklerin Dinî Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- HESİODOS (1977) “Tanrıların Doğuşu (Theogonia)”, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Çev. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erat Türk, Ankara: Tarih Kurumu Yayınları.
- HOMEROS (2006) *İlyada*, Çev. Azra Erhat-A. Kadir, 21. Basım, İstanbul: Can Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir (2000) *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1998) *Türk Millî Kültürü*, Onyedinci Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KARAHAN, Fazıl (2012/1) “İnsanî Varlığın Hakikat Arayışı” *Felsefe Dünyası*, ss. 164-180, Ankara: Türk Felsefe Derneği Yayını.
- KAŞGARLI MAHMUD (1939) *Divân-ü Lûgâtit-Türk*, neşr ve çev. B. Atalay, c. I, Ankara.
- KONFÜÇYÜS (2000) *Konuşmalar (Lun-yu)*, çev. Muhaddere Nabi Özerdim, Cumhuriyet.
- KÖKSOY, Mümin (2003) *Yerbilimlerinin Katkısıyla Nuh Tufanı ve Sümerlilerin Kökeni*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- KÜÇÜK, Abdurrahman; TÜMER, Günay; KÜÇÜK, Mehmet Alparslan (2011) *Dinler Tarihi*, 3. Baskı, Ankara: Berikan Yayınevi
- KRAMER, Samuel Noah (1995) *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. Muazzez İlmiye Çığ, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- KRANZ, Walter (1976) *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, Çev. Suad y. Baydur, 2. Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- MARRİOTT Alice; RACHLİN, Carol K. (2003) *Kızılderili Mitolojisi*, çev. Ünsal Özünlü, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi
- MEMİŞ, Ekrem (2005) *Eskiçağda Türkler*, 2. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- MORAN, Adli (Tarihsiz) *Dinler Tarihi*, Yedigün Matbaası, İstanbul: Hürriyet Gazetesi Neşriyatı.
- ÖGEL, Bahaeddin (1997) *Türk Mitolojisi I*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖZCAN, Hanifi (1997) *Epistemolojik Açından İman*, 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- ÖZCAN, Zeki (1998) *Teolojik Hermenötik*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- ÖZDEMİR, İbrahim (1997) *Çevre ve Din*, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları.
- PİRENE, Jacques, *Meydan Büyük Dünya Tarihi*, Cilt 1.
- RAHMAN, Fazlur (1998) *İslâm ve Çağdaşlık*, çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayrı Kırbaoğlu, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem (2004) *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 5. Baskı Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- TANYU, Hikmet (1980) *İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara: Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- TÜMER, Günay (1994) "Din", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı..
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2004) *Türk Tefekkürü Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YUSUF HAS HACİP (2006) *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmeti Arat, I. Basım, İstanbul Kabalcı Yayınevi.